

Natalija Imbrišak

PRIMJENA RESTAURIRANIH POVIJESNIH ORGULJA U PRAKSI

U okviru znanstvenoga skupa »Zaštita i revitalizacija spomeničke baštine«, održanoga 3. studenoga 2010. godine u Varaždinskim Toplicama u okviru manifestacije »Kukuljevićevi dani«, u organizaciji Matice hrvatske, održala sam predavanje na temu »Primjena restauriranih povijesnih orgulja u praksi«. Povod je bio iznimno vrijedan restaurirani povijesni instrument iz 1765. godine koji je u Varaždinskim Toplicama gradio Antonius Roemer, orguljar iz Graza, a restaurirao njemački graditelj i restaurator Wolfgang Julius Braun 1993. godine. Bila je to idealna prigoda za odgovor na pitanje: Kako ovaj i ostali srodni restaurirani instrumenti žive nakon završenoga procesa restauracije? Dio svojih promišljanja iznesenih tom prigodom, aktualnih i danas, dijelim s vama u sljedećem članku.

Restauracija orgulja (kao i svakoga drugoga kulturnoga blaga) često je povezana s velikim financijskim troškovima. Mnogi su stoga skloni misliti kako je najbolje takav instrument što manje svirati i dirati nakon restauracije, kako ne bi propao uloženi trud. Istina je upravo suprotna: nekorištenjem instrument (brže) propada i ne služi svojoj osnovnoj svrsi, a znamo kako je načinjen s mnogo truda i pažnje kako bi **zvučao** i oplemenio ljude i prostor u kojem se nalazi. Stoga valja skrenuti pozornost imateljima tih vrijednih instrumenata, a to su svakako crkve i župnici koji se brinu o nji-

ma, kako je dobro i potrebno da instrument živi.

Za sviranje na povijesnim orguljama nije dovoljno samo osnovno znanje o glazbi i upotrebi klavijature, nego uz to treba znati posebnosti povijesnoga instrumenta. Na prvi pogled promatraču sa strane može se učiniti kako su tipke na povijesnom instrumentu jednake onima na suvremenom instrumentu ili klaviru. Samo onaj tko je dobro upoznat znat će da je njihov broj znatno manji, da su kraće, a ponekad i šire od standardnih tipka te imaju kao najvažnije obilježje tzv. kratku oktavu. Radi se o najdubljoj, velikoj oktavi na klavijaturi čija je posljednja tipka E, a ne C kao na klasičnoj klavijaturi. Također valja znati kako tri tipke u istoj oktavi zvuče drukčije nego što smo naviknuli: E, FIS i GIS zvuče kao C, D i E. Isti je raspored tipaka i u pedalu ako ga orgulje imaju. Orguljaš koji to ne zna mogao bi pomisliti kako mu je neki šaljivac »pomiješao tipke ili cijevi orgulja« (doživljeno!).

Povijesne orgulje u Hrvatskoj nastajale su pod utjecajem srednjoeuropske orguljarske tradicije, ali i mletačko-dalmatinske graditeljske škole, pa stoga imaju određene posebnosti koje su, osim u zvuku, zamjetne i u izboru registara. Susrećemo registre koji su podijeljeni (*spezatti*) na način da jedan manubrij aktivira donji dio klavijature (npr. *Principali bassi*), a drugi manubrij gornji dio klavijature (*Principali soprani*). Granica je

najčešće ton »di«, rjeđe ton »cisi«. Također susrećemo raščlambu registra na samostalne elemente (piramidu njegovih alikvotnih nizova) koji se grade na oktavama i kvintama. Karakteristični, nesamostalni registri (*Voce umana, Flauto in XII, Cornetta*) u pravilu će zvučati samo za gornji dio klavijature dajući nam mogućnost dojma sviranja na 2 manuala. Posebnost zvuku ovih instrumenata daju i melodijski ili solistički registri: *Tromboncini soprani i bassi, Flauto in VIII* i *Tromba reale* (pedal). Svaki profesionalni orguljaš obvezno će se tijekom školovanja upoznati sa specifičnostima povijesnoga instrumenta.

Posebnostima povijesnih orgulja treba prilagoditi i **repertoar** koji se na njima izvodi. Zbog navedenih tehničkih ograničenja, na njima ne ćemo moći izvesti sve skladbe pisane za orgulje (posebno one skladane za veliki instrument), ali će svakako biti izvediv izniman broj skladba renesanse i baroka nastalih upravo za takav instrument. Od skladba kasnijih razdoblja (klasike, romantike i suvremene glazbe) samo će rijetke biti izvedive uz izvjesne prilagodbe i preinake. U repertoar povijesnoga instrumenta možemo ubrojiti i skladbe iz naših samostanskih arhiva koje su vrijedni svećenici glazbenici sami skladali ili prepisivali.

Povijesni instrument može izvršno zvučati i kao pratnja pjevaču, zboru ili kojemu drugomu instrumentu. U svim slučajevima treba prilagoditi repertoar njegovim posebnostima.

Prvobitna namjena instrumenta je LITURGIJSKA. Često imamo slučaj da u crkvama sviraju priučeni orguljaši koji možda nisu imali priliku za profesionalno školovanje, ali su uložili mnogo volje i truda da se sami ili uz nečiju pomoć osposobe za sviranje na misama. Neki od njih znat će svirati povijesne orgulje, drugi ne će. Ako župnici u razgovoru s njima ustanove poteškoću u sviranju povijesnoga instrumenta, bilo bi

Orgulje Nikole Lupinija Zadranina iz 1640.g. u crkvi Sv. Duha u Šibeniku

Manual opsega C-c3 s pokraćenom velikom oktavom (45 tipaka)
Pedal C-gis s pokraćenom velikom oktavom (8 tipaka)

dobro da im omogućé naobrazbu koja bi im u tome pomogla, a ne mora biti dugotrajna. Moguća je u okviru tečajeva za crkvene glazbenike koje organizira Varaždinska biskupija, Institut za crkvenu glazbu »Albe Vidaković« u Zagrebu, ili putem privatne pouke kod kojega od profesionalnih orguljaša. Izvršna su prigoda i ljetni seminari u okviru Šibenske ljetne orguljaške škole. Šibenik je grad koji je raritet po broju povijesnih orgulja u Hrvatskoj, a zasigurno i u Europi. Grad posjeduje petere povijesne orgulje, a s bližom okolicom čak 11. Mogućnosti, dakle, postoje. Danas, nažalost, često susrećemo situaciju da orguljaš radije svira u donjem dijelu crkve na elektronskom instrumentu tzv. »sintesajzeru«, čiji se umjetni zvuk uopće ne da usporediti s pravim instrumentom, a povijesne orgulje samuju na koru.

Uz liturgijsku primjenu, na povijesnim orguljama izvode se i KONCERTI umjetnika od kojih su čak neki odabrali kao užu specijalizaciju bavljenje povijesnim instrumentima i literaturom pisanom za njih. Njemački orguljaš Christoph Bossert spoznao je vrijednost povijesnih orgulja u Varaždinskim Toplicama i Lepoglavi te predložio tadašnjemu vodstvu

Varaždinskih baroknih večeri da se i ti instrumenti uključe u njihov program. Zahvaljujući tomu taj ugledni festival proširio se izvan granica samoga Varaždina, a danas obuhvaća i restaurirani pozitiv Muzeja Staroga grada u Varaždinu. Na tim instrumentima koncertirali su mnogobrojni strani i domaći umjetnici. Na drugom kraju Hrvatske, iz početne ideje da se oživi restaurirani povijesni instrument znamenitoga graditelja Petra Nakića (1694. – 1765.) iz 1762. godine u šibenskoj crkvi sv. Frane (restauracija tvrtke Heferer iz Zagreba 1971. g.), izrasla je »Orguljaška ljetna škola u Šibeniku« koja broji već 26 godina. Kroz to razdoblje iznjedrila je mnogobrojne seminare i koncerte na povijesnim orguljama.

Uz liturgijsku i koncertantnu primjenu ništa manje važna nije i EDUKATIVNA uloga povijesnih instrumenata. Oni bi svakako trebali biti dostupni za upoznavanje mladim ljudima koji žive u njihovom okruženju, a i svima ostalima zainteresiranima kako bi spoznali njihovu vrijednost i jednoga dana s interesom postali dio kulturne publike. Posebno je važno da ti instrumenti budu dostupni mladim ljudima koji su se opredijelili za glazbu i orgulje kao životni poziv: učenicima orgulja srednjih glazbenih škola i studen-

tima orgulja. Mnogima će to biti jedina mogućnost da se upoznaju s problematikom prilagodbe sviranju povijesnoga instrumenta (o čemu su možda učili samo teorijski u sklopu svoje redovite nastave). Još bolje bi bilo omogućiti im da izdvoje kraće vrijeme i vježbaju sviranje povijesnih orgulja pod nadzorom svojih profesora, a možda i uspješno koncertiraju na njima već tijekom školovanja. Pružiti im takvu mogućnost od neprocjenjive je važnosti jer oni su ti koji nose budućnost sviranja orgulja u Hrvatskoj, oni koji će se jednoga dana brinuti o njezi i restauraciji povijesnih instrumenata i poučavati druge o njihovoj vrijednosti.

Dragocjena poveznica između restauriranoga instrumenta i mladih ljudi koji su potencijalna buduća publika (koju također treba graditi) mogu biti glazbeni pedagozi u osnovnim i srednjim školama. Možemo samo nagađati koliko će npr. šibenskih gimnazijalaca znati činjenicu da u svojem gradu imaju restaurirane najstarije orgulje na tlu Hrvatske (crkva sv. Duha, graditelj Nikola Lupini, 1640. g. – restauraciju započela radionica W. J. Brana, a završio orguljar Tihomil Horvat 2010. g.) i ponositi se njome, makar u svrhu turističke promidžbe svojega grada.

Orgulje Nikole Lupinija iz 1640.g. Dispozicija

Ripieno

1. Principale bassi
2. Principale soprani (od d1)
3. Ottava bassi
4. Ottava soprani (od d1)
5. Quintadecima
6. Decima nona
7. Vigesima seconda
8. Vigesima sesta
9. Contrabassi (8')

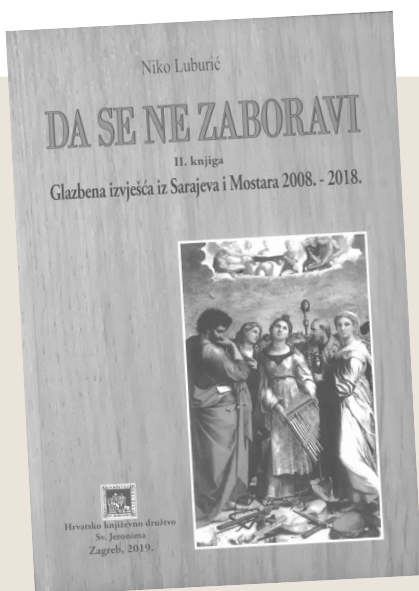
Melodijski registri

10. Voce umana soprani (od d1)
  11. Flauto in 8va soprani (od d1)
- Kolektiv: Tiratutti
Efekt: Tamburo

Ne možemo očekivati da će svi profesori glazbene kulture biti detaljno upućeni u spomenički fond orgulja u svojoj sredini, niti će im to biti uži interes. Tu može biti ključna uloga orguljaša ili profesora orgulja da u sredini u kojoj djeluju naprave kontakt prema predavačima glazbene kulture – danas je to vrlo lako moguće i pismenim putem pomoću računala. Orguljaš može ponuditi ogledni sat na kojem će učenici doznati osnovne informacije o instrumentu, vidjeti instrument izbliza i čuti pokoj skladbu. Digitalni alati omogućuju i snimanje kraćega videouratka s navedenim sadržajem, koji se može ponuditi glazbenim pedagozima ako im dolazak na »lice mjesta« nije spretno za organizaciju (udaljenost škole i crkve, pretrpanost rasporeda...). Ako

u svakom naraštaju potaknemo barem jednoga učenika da postane dio stalne publike – a s njim i člana njihove obitelji, prijatelja ili nekoga drugoga koga će i oni sami potaknuti – za orguljaške koncerte ili koncerte vezane uz orgulje, napravili smo puno, posijali smo »dobro zrno«.

Iz svega navedenoga možemo zaključiti kako su mogućnosti primjene restauriranih povijesnih orgulja mnogobrojne (liturgijska primjena, koncertna – solistički i komorni koncerti, edukativna). Inicijativa može doći od strane župnika, orguljaša, manifestacija i udruga, kulturnih djelatnika, glazbenih škola i akademija. Bez mogućnosti upoznavanja i sviranja, restaurirane orgulje ostaju samo mrtvi kapital.

Početkom listopada 2019. izašla je iz tiska knjiga Nike Luburića *Da se ne zaboravi*, II. knjiga, *Glazbena izvješća iz Sarajeva i Mostara 2008.-2018.*, koju je izdalo Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima iz Zagreba.

DA SE NE ZABORAVI

Knjiga opisuje glazbene nastupe solista, zbrova i orkestara u više gradova i mjesta Bosne i Hercegovine. Pogovore knjizi napisali su prof. mr. art. Miroslav Martinjak, doc. mr. art. Ruža s. Domagoja Ljubičić i prof. don Ilija Drmić.

Autor je uz tu knjigu objavio još pet vlastitih djela te šest kao supriređivač. Posebna je vrijednost te knjige to što sadrži »brojna izvješća kulturnog, vjerskog i glazbenog života iz Bosne i Hercegovine, što će biti dostupna čitatelju, povjesničaru, muzikologu na jednome mjestu kao vrijedan spomenik bosansko-hercegovačkih Hrvata od Mostara do Sarajeva, kao i svih zanimanika iz Hrvatske i drugih država gdje žive i rade Hrvati« (prof. mr. art. Miroslav Martinjak). Knjiga se može nabaviti u Hrvatskom književnom društvu sv. Jeronima u Zagrebu i kod autora.

